

Հրատարակութիւն ՆԻԷՐ ՄԱՆՈՒՅՆՆԵՐԻՆ Ընկերու-
թեան № 31

Պ. Ռոզեգեր

ԵՐԲ ԵՍ ԴԵՌ ՀՈՎԻԻ ԷԻ

Պատմաժողովրդագրական

Թարգմ. Ա. Ք. Խնկոյեան

Յաւելած ՀԱՍԿԵՐ ամսագրի

ՏՊ. ԱՂԱՆԵԱՆ 1917

30 MAY 2011

Հրատարակութիւն ՆԻԷՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ Ընկերու-
թեան № 31

891.718.

Ռ-62

48

Պ. Ռոզեզեր

ԵՐԲ ԵՍ ԴԵՌ ՀՈՎԻԻԷԻ

Գաղափարներ

Թարգմ. Ա.Բ. Խնկոյեան

Յուրաքանչեւ ՀԱՍԿԵՐ ամսագրի

1007
30990

ՏԳ. ԱՂԱՆԵՆ 1917

ՔԷ ԻՆՉՊԷՍ ԳՆԱՑԻ ԵՍ ՄԻ ՊԱՌԱԽԻ ՄՕՏ

Շաբաթ օրերը, երբ հայրս սկսում էր ածիլել, ես միշտ մտնում էի ձեղանի տակ—հօրս վրա նայելը այնքան էլ ապահով չէր:

Երբ հայրս ածիլում էր, այտերն ու շրթունքները ծածկում էին սապոնի թանձր փրփուրով և շատ նման էր լինում մի տղայի, որ ծածուկ խաշտել է կաթնամանի երեսի փրփուրը: Իսկ երբ ապակու նման պսպղացող թծելին կաշե դօտում վրա սրելուց յետոյ, սկսում էր դանդաղ տանել ու բերել իր այտերով, այնպես սոսկալի ծռվում էր բերանը, այտերն ու քիթը և առհասարակ ամբողջ երեսը, որ նրա դսերեկան, բարի դէմքը անկարելի էր լինում ճանաչել: Նա խորը ներս էր քաշում շրթունքները և զարմանալի նման էր լինում մեր հարևան ծերունի Ֆէյալին, որի բերանում ատամ չը կար. կամ թէ իր բերանը մէկ աջ, մէկ ձախ էր ծռում, կարծես ածխարարի կին Սօնիկը լիճէր, երբ սա հայհոյում էր ըր հաւերին, կամ աչքերը պըշտցնում էր և այտը այնպէ

ուռեցնում, որ յիշեցնում էր հարևան դերձակին, որը շարունակ կնճռոտւում էր, հենց որ մէկե սկսում էր հետք խօսել:

Հօրս թրաշւելու ժամանակ ես մտաբերում էի մեր հարևանների գէմքերը և չէի կարողանում ծիծաղս զսպել:

— Հերիք է յիմարութիւն անես, կիսլանջ, — քաղցրութեամբ ասում էր հայրս:

Բայց հենց որ արտասանում էր այդ խօսքերը, նրա գէմքը դարձեալ ափսոսանքով էր դառնում, որ ես նորից հոհուում էի: Նրա առաջ դրած էր լինում հայելին, և ես կարծում էի թէ ինքն էլ անշուշտ կը ծիծաղի: Բայց դրա փոխարէն լսում էր նրա խոխոսքը. — «Եթէ դու չը զսպես քեզ, այ չար, սապոնի վրձինը գլխիդ կը գայ»:

Ես մտնում էի սեղանի տակ և դեռ երկար ցնցւում էի ծիծաղիցս: Այն ժամանակ հայրս հանդիստ երեսը վէր էր անում:

Մի անգամ հայրս այդպէս նստել էր ու թրաշւում էր, իսկ ես էլ սովորութեանս պէս թաք էի կացել սեղանի տակ, մէկ էլ յանկարծ բազում լսեց օտների ձայն. մէկը կօշիկների ձիւնը թափ էր տալիս: Դուռը բացւեց և սենեակ մտաւ մի բարձրահասակ տղամարդ: Նշա երկար ու խիտ, շէկ բեխերից սառցէ ափսոսանքով լսելաներ էին կախել, ինչպէս մեր կառուրի եզրը-

ներից: Նա իսկոյն նստեց նստարանին, դրապանից հանեց չիբուխը, բերանը տարաւ և կրակ անելով, ասաւ. «Ածիլում ես, տանտէր»:

— Այո, ածիլում եմ, — պատասխանեց հայրս, շարունակելով ածելին աջ ու ձախ տանել բերել, ծոծուելով գէմքը:

— Լաւ, լաւ, — երկարացրեց հիւրը:

Քիչ անց՝ անձանօթը վառեց չիբուխը, և կապոյտ ծուխի բուլաները սողացին սենեակի մէջ: Նրա բեխերից կախ ընկած լույաները վաղուց հալւել էին և ջուրը վազել զնացել էր արդէն: Վերջապէս նա ասաւ. —

«Զրգիտեմ, տանտէր, դու ինձ յիշում ես թէ ոչ: Հինգ տարի առաջ ես այս կողմերն եկել էի, ձեր դռան մօտիցն էլ անցկացայ, մինչև անգամ ջրհորից էլ ջուր խմեցի: Ես հիմա եկայ Շտանցից. ափսոսեղ կօշկակարի պառաւ այրի կնոջ մօտ մշակ եմ: Նա ինձ ուղարկել է բո մեծ որդու ետևից:

Այս խօսքերը լսելիս քրտինքը ուղղակի վրաս տուաւ: Զէ որ այդ մեծ տղան ես էի: Ես մտայ ամենամուրթ անկիւնը:

— Իմ մեծ որդաւ ետևիցն ես եկել, — պատասխանեց հայրս: — մենք նրան քեզ սիրով կը ղիջենք: Ինչեքնիս է պէտք այդ տեսակ անպիտանը:

Գիւղացիները դիմամբ այդպէս են ասում:

երբ ուզում են չարացնել և վախեցնել իրենց երես առաջ տղաներին: Բայց հիւրը կանգնեցրեց նրան. «Ոչ, տանտէր, ես կատակ չեմ անում: Կօշկակարի կինը, պառաւ այրին, ուզում է կտակ գրել տայ, էտպէս մի բան, բայց զորդ չըկայ: Լսել է, որ դու մի գրագէտ որդի ունես և ինձ ուղարկել է, որ խնդրեմ քեզանից, մի օրով նրան տանեմ: Ապահով կարող ես լինել, որդուդ երկար չի պահի և անշուշտ մի բան էլ կընծայի»:

Լսելով այդ ես սիրտ առայ և մինչև անգամ կօշիկներէս կըռնկներով խփեցի սեղանի ոտին. հիւրի առաջարկութիւնը ինձ գուր եկաւ:

— Դատարկ բան է, — աղաղակեց հայրս, որն արդէն մի թուշը վէր էր արել. — Մի մատ անասունիս ընչ բանն է էտպէս հեռու սարերն ընկնի էս վատ եղանակին. չէ՞ որ տեղ հասնելու համար չորս ժամայ ճամփա պէտք է կտրել:

— Ճիշտ է, — ասաւ բանւորը, — հենց այդ պատճառով էլ ես եկայ նրա ետեից: Կառնեմ նրան շալակս, ոտները ուսերիցս կը կախի և ես նրան վրաս կը պահեմ. այդպիսով մենք տեղ կը հասնենք:

— Հիմա կանգնել նկարագրում ես, առանց քեզ էլ գիտեմ թէ ինչպէս են տանում շալակով:

— Ուրեմն այդպէս, նշանակում է համաձայն ես: Կիրակի երեկոյեան տղային ես կը բերեմ:

— Բան գիտես էն ասա, իհարկէ ողջ-առողջ տը-

ղայիս ինձ կը հասցնես, — ասաւ հայրս: — Եթէ միայն պառաւը կտակ ունի անելու և տղաս էլ կը համաձայնւի գալու, ես արդելք չեմ լինի և չեմ խանգարի:

Երբ նա արտասանեց վերջին խօսքերը, արդէն երեսը բոլորովին կոկ ածիլել էր:

Մի քիչ յետոյ ես արդէն մօծական շորերս հագել էի և զգալով իմ սեփական արժանաւորութիւնը՝ ցնծալով ետ ու առաջ ման էի գալիս սենեակում:

— Այ, դու թափառական, — կանգնեցրեց հայրս ինձ, — չեմ կարող հանգիստ նստել:

Ես իսկապէս չէի կարող մի տեղ նստել. իսկոյն ելայ բանւորի շալակը և ուզում էի ճամփա ընկնէի: Այդ ժամանակ ներս մտաւ մայրս և կաթնապուր բերեց: «Կերէք, էս էլ ձեր ճամփաբաժինը», — ասաւ նա: Նրա հիւրասիրութիւնը շատ տեղի էր: Ես դեռ չէի տեսել, որ մէկն այդպիսի ազահու. թեամբ ուտի, ինչպէս ուտում էր այն բանւորը: Ես այդ ժամանակ ետ ու առաջ էի անում սենեակում և մտածում էի թէ ինչպէս պիտի գրեմ պառաւի կտակը:

Երբ ընթրիքը վերջացաւ և պուտուկը այնպէս դատարկեց, որ մի հատիկ էլ չէր մնացել մէջը ես բարձրացայ բանւորի ուսերը, բռնեցի նրա, միրուքից և աղօթք ասելով ճամփա ընկայ:

Արեւն արդէն մայր մտնելու վրա էր, կապտազոյն սոււերները ընկել էին հովիտների վրա:

հեռաւոր սարերի ձիւնապատ կատարները փայ-
լում էին կարմրագոյն շողողանքից:

Իմ ձին սարը բարձրանալիս չէր վախում թէ
ձեան մէջ կը խրւի. բայց երբ անտառի բերանը
հասանք, որտեղ բուսած էին մացառներ, ջահե-
փեր և մայրի ծառեր, և մտանք խիտանտառը,
գնալն արդէն աւելի դժւարացաւ: Երեսաց որ
ձիւնն այդտեղ աւելի խորն է, փափուկ և փրկ-
ւուն: Բայց բանւորն այդ բանը նախատեսել էր:
Երբ մենք հասանք մի հին փշակաւոր փշա-
տերև ծառի, որը դեռ էլի յամառութեամբ վեր
էր ցցել անճոռնի ճիւղերը, նա կանգնեց, ձեռքը
տարաւ փշակը և այնտեղից հանեց մի զոյգ ուռե-
նու ոստից գործած երկար տրեխ, և կապեց կօ-
շիկների տակը: Յետոյ մենք շարժեցինք առաջ,
բայց առաջ գնալը դժւարացաւ, հիմա նա ոտ-
ները շատ լայն լայն պէտք է դնէր, բայց իր
տրեխների շնորհիւ ձիւնի մէջ չէր խրւում:

Շուտով մթնեց և երկնքում վառեցին աստղե-
րը: Յանկարծ ես զգացի. որ իմ ձին ետ է ա-
նում իմ կօշիկները, յետոյ էլ ոտներիցս հանեց և
գրեց գոգնոցի մէջ:

— Հիմա տիրացու, ասաւ նա ինձ, — դիր ոտ-
ներդ իմ կողքի գրպանները. կարող եմ սառչել:

Ձեռքերս սկսեց տաքացնել իր շնչովը, մի
ան, որ ծառայեց ձեռնոցների տեղ:

Ճ Յուրտը կմշտում էր իմ թշերը, ձիւնը ճրճը-

ւում էր ոտների տակ, իսկ մենք գնում էինք ու
գնում անտառներով, սարերով: Այդպէս անցանք
մենք բարձր սարերի շարքը, որտեղ ես իսկի ա-
մառն էլ չէի եղել: Երբեմն նկատելով որ մենք
դանդաղ ենք գնում, ես թեթեւիկ ծնկներս սեղ-
մում էի իմ ձիու կողքերին և նա համբերութեամբ
տանում էր այդ և կարծես թէ արագացնում էր
քայլերը: Նա շատ լաւ գիտէր ճամփան:

Վերջապէս մենք ծուեցինք մի կողմի վրա և
սկսեցինք իջնել սարիցը մի նեղ շաւղով: Մի տեղ
հեռւից փափլում էր կրակը: Եւ ահա, երբ ես
դիտում էի շուրջս ծառերը, անծանօթ տեղերը,
բանւորը կանգ առաւ մի ինչ որ բնակարանի ա-
ռաջ, որտեղից մի փոքր լոյս էր երևում և ասաւ.

— Փոքրիկ պարոն, դուք իմ խօսքին հաւատա-
ցի՞ք. շատ կարելի է ես քո հօր դէմ թշնամութիւն
ունէի և քեզ խաբելով բերի այս աւազականոցը:

Ես ականջներս կախած լսեցի նրան, մտածեցի,
մտածեցի և կատակի ձևով ասացի. «Հայրս ինձ
հաւատաց պառաւ կնոջ բանւորին, հաւատաց նրա
խօսքին և չեմ կարծում, որ նա ինձ բերի ա-
ւազականոցը»:

Բանւորը միայն հռհռաց: Մի քիչ յետոյ
նա ինձ իջեցրեց մի կոճղի վրա և ասաւ.
«Ահա մենք արդէն տանն ենք»: Նա բաց արաւ
դուռը և ներս մտաւ:

Փոքրիկ սենեակի օջախում շիկացած ածու-

ելի կոյտը կարմիր բոց էր արձակում. տնկած վառում էր մարխը. Յատակին փռած էր յարդէ ներքնակը, որի վրա քնած էր մի մանուկ. Մանկան մօտ կանգնած էր մի կին, պառաւ և կուզը դուրս ընկած: Նրա դէմքը կնճռոտ էր և այնպէս գորշագոյն, ինչպէս հագլի շորերը:

Երբ մենք ներս մտանք, այդ կինը մի քանի անգամ ճչաց, յետոյ բարձր ձայնով հռհռաց և թաք կացաւ վառարանի ետեւ:

— Սա է իմ տանտիկինը. — ասաւ ինձ իմ ուղեցոյցը, — խսկոյն քեզ հետ կը խօսի. առ այժմ նստիր նստարանին, այ այնտեղ, անկողնու մօտ և հագիր կօշիկներդ:

Ես լսեցի նրան, իսկ ինքը նստեց ինձ մօտ մի փայտի կտորի վրա: Երբ որ կինը վերջացրեց ծիծաղը, մօտեցաւ օջախին, մի քիչ նրա շուրջը դէս ու դէն ընկաւ և շուտով մի կաւէ աման արոով սուպ բերեց գրեց սեղանին և երկու գդալ էլ հետը: Ուղեկիցս առօք փառօք առանց շտապելու ձեռք առաւ ուտելը, բայց կերակուրը իմ ճաշակովս չէր: Վերջապէս բանուրը վերկացաւ, շշնջաց ականջիս. «հանգիստ քնիր, տղաս», և գնաց:

Երբ մնացի խեղդող սենեակում մենակ, պառաւի և քնած երեխայի հետ միասին, ինձ վատ զգացի: Եւ ահա ինձ մօտեցաւ պառաւը, և ձեռքը քրտելով իմ թշին՝ առաւ.

— Շնորհակալ եմ Տիրոջից, որ քեզ այստեղ

ուղարկեց: Գեռ մի տարի չըկայ, ինչ որ աղջիկս մեռել է: Այս փոքրիկը, — նա ցոյց տաւ քնած մանկանը, — այս փոքրիկը իմ թոռնիկն է և իմ ժառանգը: Լսում եմ թէ ինչպէս մահն արդէն իմ դուռը ծեծում է. ես արդէն պառաւ եմ, շուտով սւթսունս կըլրանայ:

— Ողջ կեանքս հաւաքել եմ հաւաքել, իսկ դա՛ւ պաղիս համար կուզեմ բարի մարդկանցից: Ամուսինս վաղուց մեռել է և թողել է ինձ այս տնակը: Ես շատ եմ հիւանդացել և բոլոր փողերը, որ այս տան զրաւականով էին տւել, մխսել եմ առողջանալուս համար: Հիմա ափսոսում եմ, որ այդպէս բանի համար եմ փչացրել փողերը: Ինչ որ ունիմ, ուղում եմ թողնել թոռնիկիս: Վճռել եմ կտակս կազմել: Ձեռք ուղում էր նորեմ այդ մասին գիւղի ուսուցչին, իսկ բժիշկը առանց դրոշմանշանի չի գրել: Քո մասին լսեց եմ. դու այնպիսի ուսումնական ես, որ կարող ես առանց դրոշմանշանի էլ գրել կտակը: Այ դրա համար էլ ուղարկեցի քո ետեից, թէ եւ շատ հեռու: Վաղը դու կը գրես այն, ինչ որ ես քեզ կասեմ, իսկ հիմա պառկի և քնի:

Վերցնելով վառած մարխը, նա ինձ առաջնորդեց հարևան փոքրիկ սենեակը: Աստուած սենեակ համարէր, տախտակներով կպցրած մի բան: Այստեղ ինձ համար խոտէ անկողին էր պատրաստւած, իսկ վերմակի տեղ փռած էր

պառաւի տօնական տաք շրջագոյնստը:

Անկիւնում դրած էր մի արկղ երկու աշտարակներով, որտեղից զանգակի ձայներ էին լսուում ամեն անգամ, երբ մենք ոտք էինք դնում յատակի տախտակներին: Պառաւը մի տաշեղ դրեց աշտարակների լուսամուկներից մէկում, ինձ խաշակնքեց և մի քանի ընկերացի յետոյ ես մենակ մնացի սենեակում:

Յուրա էր. դողս բռնել էր, ոչ թէ միայն ցրտից, այլև տանտիկնով երկիրդից: Բունս մտնելուց առաջ, հետաքրքրութիւնը ստիպեց ինձ արկղի գունակը բանալ: Հենց բանալուս պէս դուրս թրուաւ մուկը, որ կըծում էր ինչ որ ոսկեգօծ թուղթ և ինչ որ արծաթի մոմէ ձեռքը: Արկղում կային շատ սրբերի և հրեշտակների արձաններ, գոյնգոյն դրօշակներ և պսակներ: Ես հասկացայ, որ արկղ-մատուռը պառաւի համար եկեղեցու տեղ է ծառայում, որովհետև նա ոտքով չէր կարողանում գնալ այնքան հեռու, Շտանցի եկեղեցին պատարագին ներկայ լինելու: Ես արկղ-մատուռի առաջ կարդացի իմ բոլոր երեկոյեան աղօթքները, խնդրելով Աստծուն, որ ինձ այս գիշեր լոյս հանի: Յետոյ հանգցրի մարիսը և Աստծու անունը տալով, քնեցի խոտի վրա:

Ինձ այնպէս թւաց թէ ես երկու մարդ եմ. քոյմոյ երեակայեցի մի ուսումնական զբաղիր մի օտար ցուրտ տանը, այն ինչ իսկական գիւղացու

որդին հանգստանում էր իր հայրենի տաք բնում: Բունս տարել էր թէ չէր ապրել, յանկարծ հարեան սենեակից լսեցի ուրախ բացականչութիւններ և յետոյ բարձրաձայն ծիծաղ:

Ինչո՞ւ վրա է նա ուրախանում, ինչո՞ւ է այդպէս ծիծաղում: Ես սարսափեցի և մտածում էի թէ ինչպէս փախչեմ:

Պատի տախտակը տեղից հանել դժւար չէր, բայց անբախտութիւնը այն էր, որ դռանը ձիւն էր: Ես քնեցի միայն լուսադէմին և երազում տեսայ, իբր թէ մի կարմիր մուկ կըծում է մատուռի բոլոր մոմէ սրբերի և հրեշտակների աջ թևերը: Աշտարակի լուսամուկից նայում է հօրս դէմքը, մի թուշը տկի նման ուռցրած և սապոնած, իսկ բերանում՝ վառած մարիսը. ես և չալիս էի, և ծիծաղում էի և միևնոյն ժամանակ ջատ սարսափում էի:

Երբ ես վերջապէս զարթնեցի, հենց իմացայ թէ արծաթէ վանդակում եմ. արևի լոյսը տախտակների ճեղքերից այնպէս պայծառ փայլում էր: Դուրս գալով ձանից ես զարմացած նայում էի այն նեղ կիրճի վրա, որտեղ տեղաւորած էր տունը, և այն ձիւնապատ սարերի վրա, որոնք այնքան բարձր էին գետնից:

Սրահից լսում էր երեխայի ճշոցը և պառաւի ձայնը: Նախաճաշին երեւոյ շէկ բանւորը, բայց նա խամոութեամբ լուռ էր, նայում էր իր պնակին եւ ուտելը վերջացրեց, փէր կացաւ, դրեց իր

լայնեզը դիտարկը և գնաց Շաանց եկեղեցի:

Պառաւը հանգստացրեց երեխային, տունը մի քիչ կարդի բերեց. յետոյ փակեց դռնի դուռը, գնաց փոքրիկ օ ենեակը և սկսեց զանգահարել արկղ—մատուռի զանգակները:

Մի քիչ յետոյ նա երկու մոմ վառեց մատուռի բեմի վրա և օկսեց աղօթել: Այդ ձևի սրտաշարժ աղօթք կեանքումս չէի լսել:

Նա ծունկ էր չոքել մատուռի առաջ, ձեռքերը մեկնած շնչում էր. «Խաչի վրա քաջած չարչարանքներիդ համար, Խաչեալ Յիսուս, փրկիր իմ հանգուցեալ ծնողներին, ընդունիր իմ աղջկայ հոգին: Աղջիկս երկար չապրեց այս աշխարհում: Այն բոլորին, երբ նա իր ամուսնուն արու զաւակ սլարգանց, եկաւ ահարկու մահը և տարաւ նրան գերեզման:

«Խաչեալ Քրիստոս, աղաչում եմ բեզ բոլոր սրտով, ողորմիր իմ ամուսնուն, և իմ բոլոր բարի ծանօթներին, և բարի ցանկացողներին և անտէր մի թողնի անտառապահի որդուն: Խաչի վրա քաջած ըո չարչարանքներիդ համար, Խաչեալ Քրիստոս, յիշիր իմ թշնամիներին, որոնք ծեծում էին ինձ և ոտի տակ տալիս, և ներիր նրանց քո մեծ ողորմութեամբ: Անմիտները Քեզ խաչեցին և Դու նրանց նոյնպէս ներեցիր յանուն Քո քաջած հաղարաւոր տանջանքների, հազար-հազար անգամ աղերսում եմ Քեզ, Խաչեալ Յիսուս, իմ

Թոռնիկին առ Քո պաշտպանութեան տակ:

«Նրա հայրը պատերազմ է գնացել, ես էլ երկար չեմ ապրելու. իմ Թոռնիկի պաշտպանը եղիր, աղաչում եմ Քեզ»:

Այսպէս էր աղօթում պառաւը: Կարմիր մոմերը հանդարտ վառւում էին: Եթէ ես լինէի Աստծու տեղը,—մտածում էի ես այն ժամանակ,—ես կիջնէի երկիր, կը վերցնէի մանկանը թևերիս վրա ու կասէի. «Տեսնում ես, պառաւ, ես վերցնում եմ փոքրիկին իմ հովանաւորութեան տակ, եւ նրա պաշտպանը կը դառնամ»: Ես մանկանը կը տայի օգիտակ թևեր, որ նա թռչել կարողանար ամենաերջանիկ աշխարհը:

Բայց չէ որ այդ իմ ձեռքին չէր:

Մի քիչ անց պառաւն ասաւ.

—Հիմա գնանք գրեմք:

Բայց երբ ուղեցինք գրել, աեսանք որ թուղթ, գրիչ ու թանաք չըկայ: Մեզանից ոչ մէկը այդ քանը առաջուց չէր մտածել:

Պառաւը գլուխը կախեց ու փնթփնթաց. «Այս ինչ անբախտութիւն է»: Ես այդտեղ յիշեցի այն բժըշկին, որ թուղթ չի օւնեցել և դեղի անունը դառն վրա է գրել: Հիմա էլ կարելի էր այդպէս անել: Բայց տանը կաւիճ չըճառուեց: Ես չէի իմանում ինչ անէի, ես ամաչում էի, որ անպատրաստ էի եկել, հետօ թուղթ, գրիչ, թանաք չէի բերել:

—Լսիր,—ասաւ ինձ պառաւը,—ածուխով գը-

բել չե՞ս կարող:

— Կարող եմ, կարող...

— Է, այդ էլ Աստուծու օրհնութեամբ կանցնի թղթի տեղ, — շարունակեց պառաւը, — բաց արաւ վառարանի մօտի պահարանը, միջից հանեց զարակի տախտակը և տւաւ ինձ:

Ես օջախից ջուկեցի մի փափուկ ածուխ. նա սէտք է գրչի տեղ ծառայէր:

Պահարանը կանգնած էր փեղկերը բաց: Ես պաարաստեցի լսելու թէ ինչ է ասելու պառաւը, որ յետոյ գրել կարողանամ նրա խօսքերը, որ շատ շատ տարիներ յետոյ պիտի կարդայ նրա թոռնիկը. յանկարծ պառաւը ուրախ բացականչեց, նա արագ նրեան ինձանից դարձրեց, էլի մի երկու անգամ քացականչեց և շղայնօրէն հռնաց:

Ես վախիցս այնպէս պինդ սեղմեցի ձեռքիս մէջ ածուխը, որ մանր փոշի դարձաւ: Իմ հայեացքը ահամայ ուղղեց դէպի դուռը:

Մի քիչ ծիծաղեց, յետոյ լռեց, յետոյ խորը հառաչեց, երեսի քրտինքը սրբեց, դարձաւ դէպի ինձ և ասաւ. «Դէ՛հ, դրիր: Շատ բան էլ գրելու չես հօ. բայց էլի, սկսիր ծայրիցը»:

Ես պատրաստեցի:

Դրանից յետոյ պառաւը այսպէս խօսեց. «Ամբողջ աշխարհի միակ Աստուածը Դու ես, ով Աստուած, Քեզ եմ յանձնում իմ հարազատ որդուն»:

Ես այդ խօսքերը գրեցի տախտակի վրա:

«Երկուսը երկուսը, — շարունակեց նա, — մարդըն ու կինը: Երբորդը — նրանց մանուկը: Չորրորդը, հինգերորդը, ութերորդը, իններորդը, հոգսեր, հոգսեր, հոգսեր, որոնք վերջ չունեն: Աղօթիր այնպէս, ինչպէս կաղօթէ ձեռք չունեցողը: Աշխատիր այնպէս, ինչպէս կաշխատի Աստուած չը տեսնողը: Աշխատիր անդադար, Աստուած քեզ գուրկ չի թողնի»:

Երբ ես վերջին խօսքերը գրեցի, պառաւը վերցրեց տախտակը, դրեց նրան պահարանը, խնամքով փակեց և ասաւ. «Դու բարիք արիր, իմ հոգու վրայից ծանր քարը վերցրիր: Այս պահարանում թոռնիկս կը գտնի իմ կտակը... Հիմա ասա, քո ծառայութեան համար ի՞նչ տամ քեզ»:

Ես բացասաբար գլուխս շարժեցի. ես ոչինչ չէի ուզում, ոչնչից ոչինչ:

— Դու այնպէս լաւ գրում ես, դու հեռու տեղից եկար, ամբողջ գիշերը սառեցիր ցուրտ սենեակում և հիմա էլ ինձանից ոչինչ չես ուզում, դա արդարութիւն է: Ոչ, ջանիկս, այդպէս բան չի լինի:

Ես աչքս գցեցի դէպի սենեակի այն դուռը, որտեղ կանգնած էր արկղ-մատուռը: Ախ, ինչ քան լաւ կը լինէր, եթէ այդ արկղը դրած լի նէր իմ անկողնու մօտ:

— Քեզ դուր եկաւ իմ մատուռը, — ասաւ նա,

1002
30990

— Ինչպէս երևում է Ասածու կամեցողութիւնն այդ է, դու ինձանից կըստանաս մատուռ: Երբ ես մեռնեմ, միւնոյն է, կը տանեն: Դու նրան կը յարգես և գուցէ քո աղօթքներում ինձ յիշես:

Նա ընծայեց ինձ մատուռիկը իր միջի բոլոր իրեղէններով: Դա ինձ համար մեծ է անսպասելի ուրախութիւն էր:

Ես ուզում էի հենց իսկոյն մատուռը դնել ուսերիս և տանել տուն, բայց պառաւը կանգնեցրեց ինձ ասելով. «Այ դու յիմար, միթէ դու մեռնակ կարօցես տանել մատուռը»:

Երբ բանուրը վերադարձաւ և մենք ճաշեցինք, նա կապեց մատուռը իմ մէջքին և յետոյ շքնջաց ինձ. «Հիմա, այ տղայ, բարձրացիր ուսերս, և պինդ նստիր»:

Եւ ահա ես նորից բարձրացայ նրա ուսերը, օտներս գրի նրա կողքի զբաղանքները և ձեռքերս փաթաթեցի նրա վզովը: Պառաւը մօտեցրեց ընից նոր զարթնած մանկանը և հրամայեց, որ ձեռքը մեկնի ինձ:

Շնորհակալութիւն յայտնելով ինձ, պառաւը անցաւ վառարանի ետեւը և բարձր հռնաց:

Երբ մենք հասանք բարձր սարի գագաթը և Խաչատուրը, Բանուրը, նորից կապեց տրեխները օտների տակ, ես հարցրի թէ ինչիցն է, որ պառաւը շարունակ ճչում է և ծիծաղում: — «Նա չի ճչում և չի ծիծաղում, իմ սիրելիս, — պատասխանեց Բանուրը: — Քանի տարի է նա զկրտոց ունի:

Սկզբում նա ուշադրութիւն չըդարձրեց, մինչև որ այդ հիւանդութիւնը առաջ բերեց ցնցումի ձայներ և ջղայնութեան ծիծաղ: Մեր վարսաւիւրը ասում էր թէ նրա փորոտիքը սեղմում է, կուշ է գալիս: Իսկ երբ անհանգստանում է, ցնցումներ են առաջ գալիս: Նա համարեաւ չի չի կարողանում ուտել և նրա աչքերին միայն մահն է երևում»:

Ես նրան ոչ մի խօսք չասի և աչքերս չէի հեռացնում ձիւնափառ սարերի գագաթներից և կապտագոյն անտառից: Մի պայծառ կիրակի օր էր. մենք դանդաղօրէն իջնում էինք սարից դէպի մեր տունը: Ես միայն մասածում էի թէ ինչպէս ինձ ընծայած մատուռը կը դնեմ սենեակում և որ սրանից յետոյ հայրիկն ու մայրիկը էլ ուր են եկեղեցի գնում:

Բանուրը արագ տուաջ էր գնում և իմ շալակիս գնդղնդում էին զանգակները: Ի՞նչ էր նշանակում նրանց ձայնը: —

Յետոյ, մի ժամանակ անց, ես իմացայ, որ պառաւը նոյն օրը մեռել է:

ՊԱՊԻՍ ՀԱՅՐԸ ԵՒ ԲԱՐՉՐ ԵՂԵՒՆԻՆ

Մեր տան շուրջը գտնւած դաշտերը ամեն կողմից շրջապատւած էին անտառներով: Երբ ես դեռ մանուկ էի, մեր տանից քիչ հեռու անտառում բարձրանում էր մի ծեր, չորացած և դեռին: Տա մասին աւանդութիւն կար որ շատ դարեր առաջ, երբ թուրքերի հետ պատերազմ է եղել, այդ ծառի կատարին ամրացրած է եղել կիսալուսինը և նրա շուրջը քրիստոնեաների շատ արիւն է թափւել:

Ես միշտ վատ էի զգում ինձ, երբ նայում էի այդ չորացած եղենուն. նա բարձր անկել էր տնտառի գլխին, ինչպէս մի տեսիլք, և տարածել փռել իր երկար, մերկ ճիւղերը: Եղենու կատարին տեղ տեղ երևում էին կանաչ ասեղներ, բայց իսկական կատարը ով գիտէր փոթորիկն էր ջարդել թէ կայծակն էր այրել: Մինչև անգամ հին մարդիկ չէին յիշում թէ այդ բանը երբ է՛ պատահել:

Ես սիրով նայում էի այդ եղենու վրա իմ սարահարթից, որտեղ արածում էին մեր կովերն և ոչխարները: Արևի ճաճանչներից լուսաւորւած, նա պարզ ջոկւում էր կանաչ անտառի և կապոյտ երկնքի ֆօնի վրա: Իսկ մէկ ու մշու օրերը, փոթորկի ժամանակ նա թւում էր մռայլ

և չէր ենթարկւում քամուն: Քամին շառաչում էր, ծռելով հարևան եղենիները՝ կատարներն ու ճիւղերը, բայց այն եղենուն չէր կարողանում մէջ առնել, ընկճել, նա մնում էր անշարժ:

Եթէ մի անասուն փախչում էր անտառ և ես նրան որոնելու ժամանակ անցնէի եղենու մօտից, միտեցակ վախ էի զգում և երկիւղով էի մտաբերում այն կիսալուսինը, քրիստոնեաների թափւած արիւնը և այն բոլոր սարսափները, որոնք պատմւում էին այդ ծառի մասին:

Ես զարմանքով էի նայում հօր ընին. մի կողմից նա մերկացած էր և վրան երևում էին խոր ճեղքւածքներ, իսկ միւս կողմից ծածկւած էր մամուռապատ կեղևով: Ներքին մասը այնպէս հաստ էր, որ երկու գիւղացի չէին կարող նրան զրկել: Ահագին արմատները դուրս էին ցցւել հողից և այնպէս խլիլոտած և դօսացած էին, ինչպէս և ճիւղերը:

Այդ ծառը կոչւում էր «Թուրքի եղենի», Հպարտ և յամառ մարդուն մեր կողմումսում էին. «Տեսէք, տեսէք, ինչ նազ է ծախում, ասես թէ ծաղկի տեղ նրա գլխարկին պնդացրած լինի», «Թուրքի եղենին»։ Հիմա չընտյած որ ծառը վաղուց վայր է ընկել, առածը դեռ պործածւում է

Հնձի ժամանակ, երբ հայրս ու բանւորները քաղում էին հացը և խորձեր կապում, ես

պէտք է այդ խուրձերը կրէի և տասը տասը շաբէի, որ յետոյ հայրս դար և բարդեր դնէր նրանցից: Ինձ շատ դուր եկաւ այդ զբաղմունքը. ես էլ տաւարածութիւն չէի անում, մանաւանդ որ աւագ բանուորը յաճախ բղաւում էր, «կրիր, աղայ, մի ծուլանար. ով ալարի, ոչ դալարի»:

Ես շատ արագ էի աշխատում և վազվզում խուրձերն էի կրում: Բայց հայրս կանգնեցնում էր ինձ ասելով. «Ինչ ես պոչը վառած կառաւ պէս վազվզում: Միայն հատիկներն ես հասկտհան անում և խուրձերը կօխկրտում: Աշխատիր, բայց հանգիստ: Շտապելու ինչ կայ»:

Երբ այնքան մթնում էր, որ հնձուրները պէտքէ դադարեցնէին աշխատանքը, նրանք թաց խոտով սրբում էին գերանդիները և ուրախ երգերով և կատակներով օգնում ինձ խուրձերը հաւաքելու: Վարձուորները վերջացնում էին իրենց աշխատանքները և գնում էին տուն, որ կարգի բերեն երեկոյեան գործերը Թան շուրջը, իսկ հայրիկս և ես մնում էինք դաշտում: Մենք դարստտում էինք խուրձերը, բարդեր դնում:

Մանուկ ժամանակս իմ օրերի աշխատանքը խուրձեր դարսելն էր: Ինձ հիացնում էին ծիր կաթինը, վայր ընկնող աստղերը և լուսաւորախիկները, որոնք փոքրիկ կայծերի նման օդի մէջ շրջում էին մեր շուրջը, այնպէս որ ես վա-

խում էի չը լինի խուրձերը վառեն: Ես լսում էի ճպուռների ճռճուցը և հետևում էի թէ ինչպէս արևի մայր մտնելուց յետոյ գետնին ցօղ էր նստում և թացացնում խոտերն ու իմ բանկոնը: Ամեն բան հարցնում էի հօրիցս և նա հանգիստ և պարզ կերպով բացատրում էր ինձ բնութեան երևոյթները:

Յերեկները հայրս չէր սիրում խօսել և աշխատելիս շատ լուրջ էր, բայց երեկոները շատախօս էր դառնում, աօում-ծիծաղում էր: Բանկոնս հագնելիս՝ օգնում էր ինձ, վիզս էր փաթաթում այն գոգնոցը, որ կապում էր ինքը աշխատելիս. փաթաթում էր, որ չը մըրեմ: Իսկապէս ես շատ անգամ նկատում էի, ինչպէս հայրս աշխատանքի ժամանակ նըստում հանգստանում է, սրբելով ճակատի քրտինքը: Երկարատե հիւանդութիւնից յետոյ հօրս առօզութիւնը խախտել էր, բայց նա աշխատում էր թագցնել մեզանից իր թուլութիւնը: Նա իր վրա չէր մտածում. նա մտածում էր միայն մայրիկի, մեզ՝ իր երեխաների վրա և իր տընտեսութեան վրա, որը վերջին ժամանակներս վնասել էր զանազան պատահարներից և որը նա ուզում էր կարգի բերել:

Բարդ բարդելով մենք յաճախ խօսում էինք մեր տնտեսութեան մասին: Պապիս կենդանի ժամանակ մեր տունը հարուստ տուն էր համար-

ւում և բոլորից յարգւած էր: Հայրս ասում էր
որ մենք կը կարողանանք դարձեալ հարստանալ,
եթէ աշխատենք և եթէ բախտը մեզ ժպտայ:

Այսպիսի ժամանակ, երբ աշխատանքը պա-
հում էր մեզ մինչև գիշեր, հայրս սիրում էր
խօսել Աստուծո մասին, աշխարհի ստեղծագործու-
թեան մասին: Նա սիրում էր նոյնպէս յիշել
անցեալը, լաւ գիտէր հների վարքն ու սովորու-
թիւնները և երբեմն պատմում էր այնպիսի հե-
տաքրքրի դէպքեր, որոնք հիմա էլ չեն լինում:

— Իսկ դու գիտե՞ս, — հարցրեց մի անգամ հայ-
րս, — ինչիցն է որ աստղերը փայլում են եր-
կնքում:

— Ոչ, — պատասխանեցի ես, — չը գիտեմ, եր-
բէք այդ մասին չեմ մտածել:

— Այո, այդ մասին մենք չենք մտածում, —
շարունակեց հայրս, — մենք սովորել ենք նրանց
երկնքում տեսնել:

— Իսկ չի՞ կարող պատահել՝ ժամանակ գայ,
որ երկնքում ոչ մի աստղ չըմնայ: Զէ՛ որ ամէն
գիշեր նրանք վայր են ընկնում:

— Այն աստղերը, որ ընկնում են, ա՛ որդի,
— պատասխանեց հայրս, — առանձին աստղեր են:
Աստուած նրանց լոյս տալու համար չի ստեղծել,
ամեն մարդ մի այդպիսի աստղ ունի: Մի մարդ
մեռնելիս, մի աստղ հանգչում է երկնքում:
Մենք նրանց վայր ընկնող աւտղեր ենք ասում:

Այ, տեսնում ես, Սիպտակ եղենու վերեր կրկին
մի աստղ գլորւեց:

Ես մի փոքր լռեցի և ապա հարցրի.

— Հայրիկ, եղենուն ինչո՞ւ Սիպտակ եղենի ենք
ասում:

Հայրս այդ ժամանակ ծածկեց բարդը վեր-
ջին խրճով. գործը վերջացնելով ասաւ.

— Ի՞նչ գիտես, որ նրան Թուրքի եղենի էլ են
ասում. Սիպտակ նրա համար են ասում, որ բո-
լոր ճիւղերը և բունը ծածկւած են սիպտակ մա-
մուռով, և նրա համար, որ քո պապի հայրը այդ
ծառից իջել է մագերը բոլորովին ճերմակած:
Մեզ մնում է միայն վեց բարդ դնել և ես կը-
պատմեմ մի զարմանալի պատմութիւն:

— Սրանից ութսուն տարի առաջ, — սկսեց հայ-
րս, — քո նախապապը պսակւել է քո նախառա-
տի հետ: Նա շատ հարուստ և զեղեցիկ մարդ է
եղել, և կարող էր ուզած հարուստի աղջիկը
առնել: Բայց նա ընտրել էր իր համար հարսնա-
ցու մի աղքատ, բայց բարի և ազնիւ աղջիկ:
Երկու օրից յետոյ Աստուածածնայ վերափոխման
տօնն է: Այդ օրը նախապապդ գնացե, է լեռ-
նական գիւղ իր հարսնացւի ձեռքը խնդրելու:
Պէտք է կարծել որ այն ժամանակն էլ հունձը
ընկած է եղել: Նա իր աշխատանքը շուտով է վեր-
ջացրել, որովհետև ճամփան երկար է. լեռնական
գիւղերը մօտ չեն: Նրա գալը մեծ շփոթութիւն է

առաջ բերել: Հարսնացւի հայրը իր գոյութիւնը պահպանելիս է եղել իր արհեստով, ածխարարներին ու փայտահատների կօշիկներն է կարկատել, նրանց աղոցներն ու կացիներն է սրել, վայրենի գաղանների համար ծուղակներ է պատրաստել, այն ժամանակ մեր կողմերում շատ գայլեր են եղել: Եւ այդպէս ծերունի կօշկակարը երբ տեսել է քո նախապապին, ձեռները թուլացել են:

— Միթէ: Յովսէփ, — ասել է նա, — դու ճիշտ ուղղում ես ամուսնանալ իմ Հեղինէի հետ: Եւ այդ չեմ կարող հասկանալ:

— Այո, — պատասխանել է իմ պապը, — դրա համար էլ եկել եմ ձեզ մօտ, չըվախենալով երկար ճամփից: Եթէ Հեղինէն ինձ ուրում է, եթէ դուք երկուսով համաձայն էք, որ մենք ամուսնանանք, **հենց** այսօր այդ հարցը կըլծուենք, իսկ փաղը ես կըգնամ դատաւորի ու քահանայի մօտ և օրէնքի համաձայն, ինչպէս սովորութիւնն է պահանջում, գրել կըտամ Հեղինէի անունով իմ տունն ու ազարակը:

Աղջիկը սիրում էր քո նախապապին և համաձայնում է նրա կինը դառնալ: Յետոյ նրանք ճաշում են ու մութն ընկնելիս փեսան վերադառնում է տուն:

Նա անցել է մեր տան առաջ գտնւած մաքրագլխոյ միջով, որտեղ հիմա էլ բռնանում են արդէն մեծ ծառեր, մտել է ծմակը և սկսել է

իջնել սաբից, շատ ուրախ: Այդտեղ մութը բոլորովին ընկել է, բայց նա ուշադրութիւն չի դարձրել ոչ մթութեանը, ոչ էլ փայլատակումներին, որոնք ամառային երեկոները յաճախ լինում են: Բայց նա այդտեղ լսել է գայլերի ոռնոց: Գայլերը վոհմակներով թափառում էին այտեղի անտառներում: Ամուր սեղմած իր ձեռքում կաղնի բիրը՝ պապս շտապով առաջ է քայլել: Մի ան ժամանակ գայլերի ոռնոցը դադարել է և լուսթեան մէջ երբեմն լսել է գիշերային թռչունի ձայնը: Միտանը ոչինչ երեկելիս չի եղել, բացի ծառերի բներից, որոնց արանքով ուղղելիս է եղել մի շաւիղ: Յանկարծ նանորից լսեց առնիկ, այս անգամ շատ աւելի մօտեկից, քան առաջ և սկսել է փախչել, ինչքան որ շունչ է ունեցել: **Նա արդէն էլ չի լսել գիշերային թռչունների ձայնը:** Նրա ականջներին միայն հասել է գայլերի ոռնոցը. բանից երևացել է որ նրա ետեւից կըընկկոխ գալիս են գայլերը: Պապս ետ է նայել և տեսել է իրանից շատ քիչ հեռու փայլուն կէտեր: Գայլերը նրա ետեւից են ընկել և նա լսել է գայլերի առամներ կըռնողը և ինքն իրեն ասել. «չէ, չարժանացայ իմ հարսանքին»: Այդ ժամանակ նա հենց հասած է լինում Թուրքի եղևնուն: Ի՞նչ անի: Յանկարծ լուռաւորում է նրան մի միտք: Մի ճարպիկ ցատկումս իրեն գցում է ծառի վրա և բռնում է

ցածր ճիւղերից մէկը: Գիշատիչները հասնում են նրան ու կանգ առնում ծառի առաջ: Նրանք հասնում են ու սպասում: Տեսնելով նրան ծառի վրա գայլերը օդ են շնչում և մի քանիսն էլ կանգնում են ետին թաթերի վրա ծառի առաջ:

Իմ պապը բարձրանում է աւելի վեր ու նստում է մի հաստ ճիւղի վրա: Նա արդէն վրտանգը անցած է համարում: Ներքեւ ոռնացել են գայլերը ու ճանկոտել եղենու կեղեր: Նրանք շատ շատ են եղել, մի ամբողջ վոհմակ: Շատ հագիւ է պատահում, որ գայլերը ամառ ժամանակ յարձակեն մարդու վրա: Երեւի նրանք մի քանից նեղացած են լինում և կամ գուցէ իրենց որսը ձեռքից բաց են թողել, ձեռքից փախցրել: Իմ պապը երկար նստել է ծառի վրա. նա յոյս է ունեցել, որ զազանները կըզնան, կըցըրեն: Բայց չէ, նրանք չըջապատում են եղենին, վազվզում են նրա շուրջ ու սռնում: Գիշերն արդէն վաղուց եկած է լինում: Երկնքում փայլելիս են լինում աստղերը, արեւմուտքում երևալիս են լինում գորշ ամպերը, որոնք երբեմն կայծակտելիս են լինում: Անտառը խաղաղ և հանգիստ է լինում, այնտեղ ոչ մի ճիւղ չարժեւելիս չի լինում:

Պապս հասկանում է, որ ամբողջ գիշերը այգպէս է լուսացնելու: Նա փորձում է օգնութիւն կանչել, բայց զազանները չէին վախենում նրա

ձայնից: Մօտիկները մարդ չի լինում, բնակարանները շատ հեռու են լինում:

Այդ ժամանակ Թուրքի եղենու վերին մերկ ճիւղերը դեռ ծածկած էին թարմ ոստերով և կանաչ ասեղներով: Պապս մտածել է. «Էհ, այս գիշեր այստեղ եմ մնալու, չաւ է, աւելի վեր բարձրանամ»: Նա վեր է բարձրացել և նստել այնտեղ:

Ծառի տակ գայլերը մի քիչ հանդարտել են, բայց փոթորիկը սասակացել է: Արեւմուտքից ժամանակ առ ժամանակ լսել է որոտի հեռաւոր շառաչիւնը:

— Է ինչ կըլինի, եթէ ես մի ճիւղ պոկեմ, վէր գամ ու մի լաւ վախեցնեմ զազաններին: Միթէ հիմա ես չեմ կարող գլուխ հանել նրանց հետ:— Այդպէս է մտածել պապս, բայց դարձեալ վէր չի եկել ծառից:

Նա շատ դէպքեր գիտէր, որ գայլերը մարդիկ են կերել:

Որոտի դողողոցը պարզ լսում էր: Ամպերը պարուրել էին երկինքը: Մութը կոխել էր. միայն ներքեւ փայլում էին զազանների աչքերը: Բայց երբբոքբոքում էր կայծակը, մի ըոպէ լուսաւորւում էր ամբողջ անտառը: Ամպերը ասես թէ ալեկոծւում էին ու եռ. էին գալիս, ինչպէս ջուրը կաթոյի մէջ: «Շիմա ամպերը կը արաքեն», այգպէս է մտածել պապս և մտել է

խիտ սաղարթի մէջ: Պիտակը գլխից վեր է քնկնում, բայց նա լսում է թէ ինչպէս գայլերը իսկոյն և եթ նրան պատառ պատառ են անում: Յանկարծ կայծակի հրեղէն նետը փայլատակում է երկնքում: Մի բոսպէի չափ ամեն ինչ լուսաւորւում է, ինչպէս օր ցերեկով, և դրանից յետոյ ամպերը գուգոռում են, ճաքճաքում են և անթիւ սրտառմները անցնում են մի ծայրից միւսը:

Ահա ամեն ինչ լուում է և երկնքում և երկրի վրա, միայն հարևան ծառի կատարին պտտւում է մի գիշերային թռչուն: Բայց այդ երկար չի տևում. կրկին բարձանում է փոթորիկը: Աղմկում են ծառերը, շառաչում են ճիւղերը, փչում է մի սառցնոց քամի: Պսպս պինդ բռնում է ծառի ճիւղը: Ետից փայլատակում է կայծակը և կանաչագոյն լոյս արձակում: Ծառերի կատարները ծուում են և ճօճւում, մօտիկ ծառերը կաշում են իրար և այնպէս ստատիկ որ կարծես թէ փոթորիկը ուղեցել է նրանց արմատից հանել: Բայց եղենին անշարժ է մնում, բոլոր ծառերից բարձր կանգնած: Ներքեր վազվզում են գայլերը և ոռնում: Յանկարծ ճիւղերի արանքում փայլում է մի ինչ որ սպիտակ բան և քարի նման ընկնում է գետին: Փայլատակում է կայծակը և պսպս տեսնում է. որ գետնին թափւում են խոշոր կարկտահատեր:

Նորից կոխում է անթափանց խաւարը: Բամին կատաղօրէն փչում է և ճարճատիւնով կոտրատում է ծառերի կատարները: Այն բոսպէին, երբ կայծակը փայլատակում է անտառի վրա, պսպս տեսնում է ծառի վրա մի ածղահաբան, մի ահագին թռչուն, որը լայն թափահարելով բացարած թևերը՝ կամաց թռչում է դէպի եղենին և ծածկւում է նրա ճիւղերի մէջ, հենց պսպի գլխի վերևը:

Դա, ազատ, անգղն է լինում, որի բունը եղել է եղենու վրա:»

Քանի որ հայրս պատմում էր, ոչ մի խորձի ձեռք չըտաւ: Ես չեմ յիշում, որ այդ հանգիստ, իրեն զսպող մարդը երբ և իցէ խօսէր այդքան յափշտակած:

— Յետոյ ի՞նչ է լինում, — շարունակեց հայրս: Այո, քամին կատակ չի անում: Որոտի հարւածները մէկ մէկի ետեից իրար էին հետևում և կայծակը փայլելիս՝ երևում էր թէ ինչպէս կարկուտը թափւում էր: Նա կաշում էր ծառերի բներին և գետին զարնելով վեր վեր էր թռչկոտում: Ամեն անգամ, երբ կարկտահատերը կաշում էին եղենու բնին, ծառը խուլ տրնքում էր: Սարերի գագաթներին կայծակտուում էր նոյնպէս և հեռւոր անտառի վրա: Յանկարծ պայծառ լոյսը հուրացնում է պսպին, մի ինչ որ տաքութիւն է փչում, լսում է մի խոր-

լացնող ճայթիւն, — մի քիչ հեռու կայծակը խլ-
փում է ծառին:

Բայց Թուրքի եղևնին մնում է անձնաս և
պապս թագնւում է նրա ճիւղերի արանքում:

Բոցավառ ծառը շուրջը լուսաւորում է:

Այդտեղ տեսնում է՝ անտառի վրա կար-
ծես կախւած է մի թեթև կարմրագոյն շղարշ:
Տեսնում է որ կարկտի ցանցը նօսրանում է և
ծառերի շատերի կատարները ջարդւած են:

Վերջապէս կատաղի մորթիք քիչ քիչ դառնում
է մի հանգիստ քամի և կարկուտը՝ յորդ անձրև:
Որոտի տրաքոցները քչանում են ամպերը ձգ-
ւում են դէպի հիւսիս և արևմուտք, բայց կայ-
ծակները դարձեալ փայլատակում էին անընդհատ:

Ներքևը, եղևնու տակ գայլերի ոռնոցը դա-
դարում է, էլ չեն երևում նրանց վաւուղ աչ-
քերը: Վատ եղանակը վաւուղում է գիշակերներին:

Ճիւղից ճիւղ անցնելով պապս իջնում է
գետին: Նա դուրս է գալիս անտառից և գնում
է դէպի տուն:

Արդէն կէս գիշեր է լինում:

Նորափեսան հասնում է տուն և տեսնելով, որ
լուսամուտներից լոյս չի երևում, զարմանում է
թէ ինչպէս կարելի է այսպիսի գիշերը քնել,
բայց ոչ ոք քնած չի լինում: Բոլորը նստած են
ինում վառած մոմի շուրջը: Նրանք ծածկած են
ինում լուսամուտի փեղկերը, որովհետև կար-

կուտը ջարդել էր բոլոր ապակիները:

— Դու անտառապահի մօտ էիր, Սեպ, կար-
կուտի ժամանակ, — հարցնում է պապին մայրը:

— Ոչ, մայրիկ, անտառապահի մօտ չէի, — պա-
տասխանում է պապս:

Միւս օրը անտառից բուրում էր թաւ
խէժի հոտը, նա հասնում էր մայրի ծառերի կե-
ղևներից, ինչպէս վէրբից՝ արիւնը: Կարկուտը
դեռ չէր հալւել: Նրա վրայով գնալը դժւար
էր: Օդը ցրտել էր: Աստուածածնի ուխտա-
ւորները, անտառի միջով դէպի եկեղեցին անց-
նելիս, այստեղ այնտեղ ցախերի կոյտերի տակ
տեսնում էին սպանւած թռչուններ և ուրիշ
մանր գազաններ: Մեծ ծառի կոտրւած կատարի
տակ պառկած էր մի սատկած գայլ:

Պապս այդ օրը ժամ է գնում շատ մօտա-
կոտ: Յանկարծ Լիան, անտառապահի աղջիկը,
բացահանչում է զարմացած:

— Էս ինչ հրաշք, Սեպ. մազերդ սիպտակ են:

Յետոյ նա բոլորը պատմեց և այն օրից ծա-
ռը, որի վրա նա գիշերն անց էր կացրել, հռչակեց
«Սիպտակ եղևնի»:

Այ թէ ինչ պատմեց հայրս խուրձերը
կրելիս, և ես էլ յետոյ զբի առայ այս պատմած-
քը, բայց յիշողութեամբ:

Տօւն վերադառնալով, որտեղ մեզ սպասում
էր ընթրիքն և հանգստութիւնը, ես մի քանի անգամ

ճանապարհին աչքս գցեցի ետ, ծեր եղևնու վրա:

Մեն-մենակ ցցւած էր անտառից վերև, դէպի երեկոյեան մութ երկինք:

Էն օրից յետոյ ես արդէն չէի վախենում, երբ անցնում էի այդ ծառի մօտով: Երկար տարիներ կանգնած էր նա և ամառ և ձմեռ միևնոյն ձևով, նոյն ուստոտ, իրար խառնւած ճիւղերը, նոյն աղբաւորիկ կանանչ զարգարանքը, նոյն վերին ճիւղերի վշերը և մերկ, սևացած բունը, այն էլ առանց կատարի:

Անցան շատ տարիներ: Մի անգամ աշնանը հայրս զարթեցրեց ինձ գիշերով և ասաւ. «Եթէ ուզում ես տեսնես թէ ինչպէս է վառւում Միպտակ եղևնին, շուտով վեր կաց»:

Երբ ես տանից դուրս եկայ, տեսայ անտառի վրա մի պայծառ բոց: Ծուխի խիտ քուլաները բարձրանում էին դէպի աստղազարդ երկինքը: Կսւում էր թէ ինչպէս Փշշում էր բոցը, ինչպէս ճոճւում էին ճիւղերը: Բիշ յետոյ մենք նորից պառկեցինք քնելու: Առաւօտեան անտառից վեր ցցւած էր միմիայն վառւած բունը: Տեղը մնացած ճիւղերը յիշեցնում էին բաց արած ձեռքեր: Բարձր երկնքում պտոյտ էր գալիս գիշատիչ թռչունը:

Ոչոք չը կարողացաւ հասկանալ թէ ինչ կերպ էր վառւել ծառը այդպիսի մի պայծառ օր. այդ այդպէս էլ անյայտ մնաց: Մեր կողմերում շատ

էին խօսում այդ դէպքի մասին և կարծում էին թէ այդտեղ մի ինչ որ բան կար: Մեքունը գեռ մի քանի տարի ցցւած մնում էր, բայց յետոյ նա էլ ջարդւեց և անտառի վրա էլ ոչինչ չէր բարձրանում: Կոճղի և արմատների վրա, որոնք կամաց կամաց գնում են գետնի խորքը, այժմ բուսնում է կանաչ մամուռը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0395307

4981

9172 5 20 4.